

جستارهایی در فلسفه اسلامی

مؤلف: آیت الله العظمی
مرتضیٰ انصاری

جلد اول

گردآوری و تدوین
سید محمد مهیای نبویان

مجمع عالی حکمت اسلامی

سرشناسہ: نبویان، محمد مہدی، ۱۳۶۶۔

عنوان و پدیدآور: جستارهایی در فلسفہ اسلامی: مشتمل بر آراء اختصاصی آیت اللہ فیاضی / گردآوری و

تدوین سید محمد مہدی نبویان؛ [به سفارش] مجمع عالی حکمت اسلامی

مشخصات نشر: قم: انتشارات حکمت اسلامی، ۱۳۹۵۔

مشخصات ظاہری: ج: جدول. (انتشارات حکمت اسلامی؛ ۲۳: فلسفہ اسلامی؛ ۴)

شابک: ۳۰۰۰۰۰ ریال: ۳-۶-۹۵۳۳۸-۶۰۰-۹۷۸ (ج. ۱)

وضعیت فهرست نویسی: قیبا

یادداشت: کتابنامہ

یادداشت: نمایہ

موضوع: فیاضی، غلامرضا، ۱۳۲۸-، نظریہ درباره فلسفہ اسلامی

موضوع: فلسفہ اسلامی

شماره افزوده: مجمع عالی حکمت اسلامی

ردہ بندی کنگ: BBR ۱۴۰۷ / ف۹ / ۱۳۹۵

ردہ بندی یوئی: ۱۰۰

شماره ناشر: ۴۱۹۰۸۸۵

فہرست نامہ کتاب

تدوین: سید محمد مہدی نبویان
نمایہ سازی: کتابخانہ تخصصی علوم عقلی
ناشر: انتشارات حکمت اسلامی (وابستہ بہ مجمع عالی حکمت اسلامی)
حروف نگاری و صفحہ آرائی: انتشارات حکمت اسلامی
چاپخانہ: مرکز چاپ و نشر اسراء
نوبت چاپ: اول
سال نشر: ۱۳۹۵
تیراژ: ۱۰۰۰
قیمت: ۳۰۰۰۰۰ ریال

جستارهایی در فلسفہ اسلامی (۱)

کلیہ جمعی نسخہ محفوظ است

آدرس: قم، خیابان ۱۹ دی، کوچہ ۱۰، فرعی اول سمت چپ، مجمع عالی حکمت اسلامی

تلفن: ۳۷۷۵۷۶۱۰-۰۲۵-۳۷۷۱۰۰۴، نمابر: ۳۷۷۱۰۰۴

www.hekmateislami.com

info@hekmateislami.com

nashr@hekmateislami.com

۱۹	سخن ناشر
۲۱	تقریب حضرت استاد فیاضی
۲۳	پیشگفتار

فصل اول: توضیح چند اصطلاح

۲۹	مقدمه
۳۰	بیان اصطلاحات مهم فلسفی
۳۹	۱. حکایت مفهوم از معنا و محکی
۳۹	۲. مفهوم حاکی از معناست نه از فرد و مصداق
۴۰	۳. معنا در موطن فرد و با آن موجود است
۴۰	۴. ذهن می‌تواند معانی مختلف در فرد را تجزیه و تحلیل کند
۴۲	۵. مفهوم غیر از معناست
۴۲	تفاوت‌های مفهوم و معنا
۴۷	۶. رابطه فرد و مصداق
۴۸	۷. رابطه «معنا» و «مصداق و فرد»
۴۹	۸. رابطه معنا و واقع
۵۱	۹. رابطه معنا و تصور معنا

۵۲	۱۰. رابطه «معنا» و «وجود ذهنی یا صورت ذهنی»
۵۳	۱۱. رابطه مفهوم و وجود ذهنی
۵۳	۱۲. رابطه وجود ذهنی و تصور معنا
۵۴	نتیجه گیری
۵۴	۱. لفظ
۵۴	۲. مفهوم
۵۴	۳. معنا
۵۴	۴. مصداق
۵۴	۵. ف
۵۵	۶. واقع
۵۶	۷. تصو
۵۶	۸. وجود ذهنی

فصل دوم: مدخل علم فلسفه

۵۹	مقدمه
۵۹	اول: ضرورت فراگیری فلسفه و حکمت
۶۰	۱-۱. بیان صدرالمتألهین
۶۱	۲-۱. بیان علامه طباطبائی
۶۲	۳-۱. بیان خاص استاد فیاضی
۶۶	دوم: تعریف فلسفه
۷۰	۱-۲. تعریف صدرالمتألهین از فلسفه
۷۰	۲-۲. تعریف علامه طباطبائی از فلسفه
۷۲	۳-۲. تعریف استاد فیاضی از فلسفه
۷۲	سوم: موضوع فلسفه
۷۴	۱-۳. نظر صدرالمتألهین و بوعلی سینا
۷۷	اشکال استاد فیاضی به این نظریه
۷۹	۲-۳. نظر علامه طباطبائی
۸۲	اشکال استاد فیاضی به این نظریه

۸۴	۳-۳. نظر استاد فیاضی
۹۲	چهارم: مسائل فلسفه
۹۴	پنجم: بداهت تصویری و تصدیقی موجود
۹۶	پرشش و پاسخ
۹۸	ششم: فلسفه اعم علوم است
۹۹	چند نکته
۱۰۱	هفتم: علوم دیگر در اثبات موضوعاتشان به فلسفه نیاز دارند
۱۰۳	هشتم: فلسفه علم آتی نیست و از این رو، غایتی بیرون از خود ندارد
۱۰۵	نهم: روش تحقیق در علم فلسفه
۱۰۶	۱-۹. یقینی بودن روش برهان
۱۰۶	معنای یقین
۱۰۸	۲-۹. تحلیل استاد فیاضی درباره روش عقلانی
۱۱۱	دهم: علم فلسفه، هم از کلیات و هم از جزئیات بحث می کند
۱۱۴	یازدهم: جریان برهان لمّی در فلسفه
۱۱۴	۱-۱۱. اقسام برهان و احکام آن
۱۲۱	۲-۱۱. نظر خاص استاد فیاضی
۱۲۷	دوازدهم: فلسفه اسلامی
۱۲۸	۱-۱۲. تبیین واژگان بحث
۱۲۹	۲-۱۲. انواع فلسفه اسلامی
۱۳۳	۳-۱۲. انواع اثرگذاری اسلام بر فلسفه
۱۳۶	۴-۱۲. رابطه فلسفه و دین
۱۳۹	۵-۱۲. عوامل مخالفت با فلسفه در جهان اسلام
۱۴۰	۶-۱۲. مکاتب فلسفه اسلامی

فصل سوم : اشتراک معنوی وجود

۱۵۱	مقدمه
۱۵۱	امر اول: نکات مقدماتی

۱۵۱	۱-۱. نکته اول.....
۱۵۲	۲-۱. نکته دوم: معانی «اشتراک لفظی و اشتراک معنوی».....
۱۵۲	۱-۲-۱. «اصطلاح ادبی».....
۱۵۲	۲-۲-۱. «اصطلاح فلسفی».....
۱۵۴	۳-۲-۱. «اصطلاح منطقی».....
۱۵۵	۳-۱. نکته سوم: نه معنای وجود.....
۱۵۸	امر دوم: اقوال در مشترک لفظی یا معنوی بودن وجود.....
۱۶۰	نظر استاد فیاضی.....

فصل چهارم: اصالت وجود

۱۶۹	مقدمه.....
۱۶۹	اول: تاریخچه.....
۱۷۵	دوم: اهمیت و ضرورت بحث.....
۱۷۶	سوم: اقوال در مسئله.....
۱۷۶	۱-۳. اقوال مهم.....
۱۷۷	۲-۳. اقوال غیر مهم.....
۱۷۹	چهارم: تفاسیر اصالت وجود.....
۱۷۹	۱-۴. تفسیر اول.....
۱۷۹	۲-۴. تفسیر دوم.....
۱۸۰	۳-۴. تفسیر سوم.....
۱۸۱	۴-۴. تفسیر چهارم.....
۱۸۲	پنجم: بیان تفسیر استاد فیاضی (تفسیر اول).....
۱۸۲	۱-۵. مقدمات تفسیر استاد فیاضی.....
۱۸۲	۱-۱-۵. مقدمه اول.....
۱۸۳	۲-۱-۵. مقدمه دوم.....
۱۸۴	۳-۱-۵. مقدمه سوم.....
۱۸۵	۴-۱-۵. مقدمه چهارم.....
۱۸۵	۵-۱-۵. مقدمه پنجم.....

۱۸۸		۵-۱-۶. مقدمه ششم
۱۹۱		۵-۱-۷. مقدمه هفتم
۱۹۹		۵-۱-۸. مقدمه هشتم
۲۰۲		۵-۱-۹. مقدمه نهم
۲۰۵		۵-۱-۱۰. مقدمه دهم
۲۰۶		۵-۱-۱۱. مقدمه یازدهم
۲۰۶		۵-۱-۱۲. مقدمه دوازدهم
۲۰۹		۵-۱-۱۳. مقدمه سیزدهم
۲۱۰		۵-۱-۱۴. مقدمه چهاردهم
۲۱۲		۵-۲. بیان تفسیر استاد فیاضی
۲۱۶		بیان چهارده گانه در التالین از «عنیت وجود و ماهیت موجود»
۲۲۴		۵-۳. استدلال بر عنیت وجود و ماهیت موجود
۲۲۸		۵-۴. «وجود» علت تجلی ماهیت موجود است
۲۳۱		نکته
۲۳۲		اشکال
۲۳۳		پاسخ
۲۳۴		ششم: شرح دیگر تفسیرها (تفسیر دوم تا چهارم)
۲۳۴		۶-۱. تفسیر دوم
۲۳۶		۶-۲. تفسیر سوم
۲۳۷		۶-۳. تفسیر چهارم
۲۳۸		۶-۴. نسبت میان تفسیرهای چهارگانه
۲۳۸		۶-۵. تفاوت تفسیر نخست با دیگر تفسیرها (دوم، سوم و چهارم)
۲۳۹		۶-۵-۱. تفاوت در تعریف ماهیت
۲۳۹		۶-۵-۲. تفاوت در معنای اصالت و اعتباریت
۲۴۰		۶-۵-۳. تفاوت در ماهیت اعتباری
۲۴۰		۶-۵-۴. تفاوت در اینکه آیا واقعیت واحد می تواند مصداق حقیقی برای بیشتر از یک مفهوم و معنا باشد یا خیر؟

فصل پنجم: تشکیک در وجود

۲۴۶	امر اول: معنای تشکیک
۲۴۶	۱-۱. معانی مشهور تشکیک
۲۴۶	۱-۱-۱. تشکیک در اصطلاح منطق
۲۵۲	۱-۱-۲. تشکیک در اصطلاح فلسفه
۲۵۳	تفاوت‌های تشکیک منطقی و فلسفی
۲۵۵	۲-۱. معانی نامشهور تشکیک
۲۵۶	امر دوم: اقسام تشکیک
۲۵۶	۱-۲. تشکیک طولی و عرضی
۲۵۹	۲-۱. تشکیک تفاضلی و غیرتفاضلی
۲۶۲	امر سوم: تفسیرهای تشکیک فلسفی
۲۶۲	۱-۳. تفسیر اول
۲۶۴	۲-۳. تفسیر دوم
۲۶۷	۳-۳. تفسیر سوم
۲۶۸	امر چهارم: استدلال بر تشکیک و رد آن
۲۶۸	۱-۴. بیان مقدمات استدلال
۲۷۰	۲-۴. بیان استدلال
۲۷۱	اشکال و پاسخ
۲۷۴	نکته
۲۷۵	امر پنجم: تشکیک ماهوی
۲۷۵	۱-۵. معنای تشکیک ماهوی
۲۷۷	۲-۵. اقوال در مسئله
۲۷۷	۱-۲-۵. قول اول
۲۷۸	۲-۲-۵. قول دوم
۲۸۰	۳-۲-۵. قول سوم (نظر استاد فیاضی)
۲۸۰	۳-۵. استدلال بر استحاله تشکیک ماهوی
۲۸۱	۱-۳-۵. استدلال اول
۲۸۳	۲-۳-۵. استدلال دوم
۲۸۵	۴-۵. بررسی استدلال

فصل ششم: وحدت وجود

مقدمه.....	۲۹۵
امر اول: مفردات بحث.....	۲۹۶
۱-۱. وحدت.....	۲۹۶
۱-۱-۱. وحدت در لغت.....	۲۹۶
۱-۱-۲. وحدت در علم فلسفه.....	۲۹۶
۲-۱. وجود.....	۲۹۷
۲-۱-۱. معنای لغوی وجود.....	۲۹۷
۲-۱-۲. معانی گوناگون وجود.....	۲۹۷
امر دوم: تفسیرهای وحدت وجود.....	۲۹۷
۱-۲. وحدت مفهومی معنایی.....	۲۹۷
۲-۲. وحدت وجود کمال.....	۲۹۸
۳-۲. وحدت اسم وجود.....	۲۹۹
۴-۲. وحدت وجود و کثرت موجود.....	۳۰۰
۵-۲. وحدت وجود عینی و کثرت وجود عینی.....	۳۰۱
۶-۲. وحدت وجود علمی و کثرت وجود عینی.....	۳۰۱
۷-۲. وحدت وجود مستقل مطلق و کثرت وجودات.....	۳۰۲
۸-۲. وحدت فیض الهی.....	۳۰۴
۹-۲. وحدت شهود یا مشهود.....	۳۰۴
۱۰-۲. وحدت حقیقت وجود و کثرت رقیقت و مظاهر.....	۳۰۵
۱۱-۲. وحدت حقیقی وجود و کثرت مجازی.....	۳۰۶
۱۲-۲. وحدت وجود فی نفسه و کثرت روابط.....	۳۰۷
۱۳-۲. وحدت حقیقی وجود و کثرت حقیقی آن.....	۳۰۸
۱۴-۲. وحدت حقیقی وجود و کثرت وهمی و خیالی.....	۳۱۰
۱۵-۲. وحدت وجود مجموع عالم.....	۳۱۰
امر سوم: استدلال بر وحدت وجود و بررسی آنها.....	۳۱۱
۱-۳. استدلال اول: وجود رابط.....	۳۱۲
۱-۱-۳. تعریف وجود رابط.....	۳۱۲
۲-۱-۳. ویژگی‌های رابط.....	۳۱۴

۳۱۹	۳-۱-۳. استدلال بر وحدت شخصی وجود از طریق رابط بودن معلول.....
۳۲۰	۳-۱-۴. بررسی استدلال.....
۳۲۵	۳-۲. استدلال دوم: بسیط الحقیقه کل الاشياء.....
۳۲۶	۳-۱-۲. مفاد قاعده بسیط الحقیقه.....
۳۲۸	۳-۲-۲. استدلال بر وحدت وجود از طریق قاعده بسیط الحقیقه.....
۳۳۰	۳-۲-۳. بررسی استدلال.....
۳۳۷	۳-۳. استدلال سوم: عدم تناهی.....
۳۳۷	۳-۳-۱. تعریف «عدم تناهی».....
۳۴۲	۳-۳-۲. استدلال بر وحدت شخصی وجود از طریق عدم تناهی وجود.....
۳۴۸	۳-۳-۳. بررسی استدلال عدم تناهی.....
۳۵۰	امر چهارم: تداخل وجودی.....
۳۵۱	۴-۱. تعریف تداخل.....
۳۵۱	۴-۱-۱. تداخل اجسام.....
۳۵۳	۴-۱-۲. تداخل وجودی.....
۳۵۴	۴-۲. تداخل وجودی و اژگانه‌ریز، المعنی.....
۳۵۴	۴-۲-۱. اجتماع.....
۳۵۴	۴-۲-۲. اتحاد.....
۳۵۵	۴-۲-۳. انضمام.....
۳۵۵	۴-۲-۴. ترکیب حقیقی.....
۳۵۵	۴-۲-۵. امتزاج.....
۳۵۶	۴-۲-۶. حلول.....
۳۵۶	۴-۳. اقسام تداخل.....
۳۵۶	۴-۳-۱. تداخل به لحاظ «وجود و عدم».....
۳۵۷	۴-۳-۲. تداخل به لحاظ «وجوب و امکان».....
۳۵۸	۴-۳-۳. تداخل به لحاظ «تناهی و عدم تناهی».....
۳۵۸	۴-۴. نظریه تداخل وجودی خداوند و مخلوقات.....
۳۶۰	۴-۵. تداخل وجودی در شریعت.....
۳۶۳	نکته.....

فصل هفتم: احکام عدم

۳۶۷	مقدمه.....
-----	------------

۳۶۷	امر اول: ضرورت بحث از عدم
۳۶۷	۱-۱. قول اول
۳۶۸	۲-۱. قول دوم
۳۶۹	۳-۱. قول سوم
۳۶۹	۴-۱. قول چهارم
۳۷۱	۵-۱. قول پنجم (نظر استاد فیاضی)
۳۷۱	امر دوم: چیستی عدم
۳۷۱	۱-۲. معنی «عدم»
۳۷۲	۲-۲. عدم به کنای مصدری و اسم مصدری
۳۷۴	امر سوم: وحدت عدم (عدم به معنای اسم مصدری)
۳۷۴	۱-۳. وحدت مابوم عدم
۳۷۴	۲-۳. وحدت معنای عدم
۳۷۴	۳-۳. واقع عدم
۳۷۵	امر چهارم: شیثیت و واقعیت عدم
۳۷۵	۱-۴. معنای شیثیت و واقعیت عدم
۳۷۶	۲-۴. اقوال در مسئله
۳۷۶	۱-۲-۴. قول اول
۳۷۷	۲-۲-۴. قول دوم
۳۷۸	۳-۴. استدلال بر واقعیت و شیثیت عدم
۳۷۸	۱-۳-۴. استدلال اول
۳۷۹	۲-۳-۴. استدلال دوم
۳۷۹	۳-۳-۴. استدلال سوم
۳۷۹	۴-۳-۴. استدلال چهارم
۳۸۰	امر پنجم: تقسیمات عدم
۳۸۰	۱-۵. عدم ذاتی و عدم غیری
۳۸۱	۲-۵. عدم بدیل و عدم قرین
۳۸۲	۳-۵. عدم ازلی و عدم حادث
۳۸۲	۴-۵. عدم زمانی و عدم غیر زمانی
۳۸۳	۵-۵. عدم خارجی و عدم ذهنی یا عدم اصیل و عدم ظلی

- ۳۸۴ ۵-۶. عدم مطلق و عدم غیر مطلق
- ۳۸۴ ۵-۶-۱. عدم مطلق به معنای «عدم بما هو عدم»
- ۳۸۵ ۵-۶-۲. عدم مطلق به معنای «نفی همه انحای وجود از یک شیء»
- ۳۸۸ ۵-۶-۳. عدم مطلق به معنای «نفی جمیع موجودات»
- ۳۸۹ امر ششم: تمایز در اعدام
- ۳۸۹ ۶-۱. اقوال در مسئله
- ۳۸۹ ۶-۱-۱. قول اول (قول استاد فیاضی)
- ۳۹۲ ۶-۱-۲. قول دوم
- ۳۹۳ ۶-۱-۳. قول سوم
- ۳۹۴ ۶-۱-۴. قول چهارم
- ۳۹۵ ۶-۵. قول پنجم
- ۳۹۶ ۶-۲. استدلال بر لزوم اعدام
- ۳۹۶ ۶-۲-۱. دلیل اول
- ۳۹۷ ۶-۲-۲. دلیل دوم
- ۳۹۷ ۶-۲-۳. دلیل سوم
- ۳۹۸ ۶-۲-۴. دلیل چهارم
- ۳۹۸ ۶-۲-۵. دلیل پنجم
- ۳۹۹ ۶-۲-۶. دلیل ششم
- ۳۹۹ امر هفتم: علیت در اعدام
- ۳۹۹ ۷-۱. اقوال در مسئله
- ۳۹۹ ۷-۱-۱. قول اول (قول استاد فیاضی)
- ۴۰۲ ۷-۱-۲. قول دوم
- ۴۰۳ ۷-۲. استدلال بر علیت حقیقی میان اعدام
- ۴۰۳ ۷-۲-۱. استدلال اول
- ۴۰۴ ۷-۲-۲. استدلال دوم
- ۴۰۵ امر هشتم: علم به معدومات و ممتنعات
- ۴۰۶ ۸-۱. اقوال در مسئله
- ۴۰۶ ۸-۱-۱. قول اول (قول استاد فیاضی)
- ۴۰۸ ۸-۱-۲. قول دوم
- ۴۰۸ ۸-۲. ادله قول دوم و اشکال استاد فیاضی

۴۰۹	۱-۲-۸. استدلال اول و بررسی آن
۴۱۰	۲-۲-۸. استدلال دوم و بررسی آن
۴۱۰	۳-۲-۸. استدلال سوم و بررسی آن
۴۱۲	امر نهم: شبهه «معدوم مطلق»
۴۱۲	۱-۹. بیان شبهه
۴۱۳	۲-۹. دو پاسخ مهم از شبهه
۴۱۳	۱-۲-۹. پاسخ اول (اختلاف در حمل)
۴۱۷	۲-۲-۹. پاسخ دوم (اختلاف در موضوع)
۴۲۳	۳-۹. پاسخ استاد قیاضی
۴۲۸	تکملا

فصل ششم: امتناع تکرر وجود و اعاده معدوم

۴۳۱	مقدمه
۴۳۱	امر اول: تبیین محل بحث
۴۳۱	۱-۱. عنوان بحث
۴۳۳	۲-۱. معنای تکرر در وجود
۴۳۴	امر دوم: بدیهی بودن امتناع تکرر وجود
۴۳۴	۱-۲. امتناع تکرر وجود امری بدیهی است
۴۳۵	۲-۲. امتناع تکرر وجود بدیهی اولی است
۴۳۷	۳-۲. امتناع تکرر وجود و اعاده معدوم اگرچه بدیهی است، قابل استدلال است
۴۳۷	امر سوم: استدلال بر امتناع تکرر وجود و اعاده معدوم
۴۳۸	۱-۳. استدلال اول
۴۳۸	۲-۳. استدلال دوم
۴۴۰	تکملا
۴۴۱	امر چهارم: تکرر عدم
۴۴۱	۱-۴. امتناع تکرر عدم
۴۴۲	۲-۴. شیء واحد می تواند عدم های متعدد داشته باشد
۴۴۴	۳-۴. ادله امتناع چند عدم برای شیء واحد و بررسی آنها

۴۴۵	 ۱-۳-۴. استدلال اول
۴۴۹	 ۲-۳-۴. استدلال دوم

فصل نهم: نفس الامر

۴۵۳	 مقدمه
۴۵۴	 نفس الامر از دیدگاه استاد فیاضی
۴۵۶	 اشکال
۴۵۶	 پاسخ
۴۵۷	 تکمیل (اقسام اعتبار)

فصل دهم: وجود رابط و مستقل

۴۶۳	 مقدمه
۴۶۴	 امر اول: تعریف وجود مستقل و رابط
۴۶۴	 ۱-۱. تعریف اول
۴۶۵	 ۲-۱. تعریف دوم
۴۶۶	 ۳-۱. تعریف سوم
۴۶۶	 امر دوم: اقسام وجود مستقل و رابط
۴۶۶	 ۱-۲. تعریف «وجود فی نفسه لغيره»
۴۶۶	 ۱-۱-۲. تعریف اول
۴۷۰	 ۲-۱-۲. تعریف دوم (تعریف صحیح)
۴۷۱	 ۲-۲. اقسام وجود فی نفسه لنفسه
۴۷۱	 ۳-۲. اقسام وجود فی نفسه لغيره
۴۷۳	 ۴-۲. اقسام وجود فی غيره یا رابط
۴۷۵	 ۵-۲. بازنگری و دقت در تقسیم «وجود» به مستقل و رابط و تحلیل استاد فیاضی
۴۷۹	 امر سوم: استدلال بر وجود رابط
۴۷۹	 ۱-۳. مقام اول: وجود رابط در قضیه
۴۷۹	 ۱-۱-۳. قول اول (قول صحیح)
۴۸۲	 ۲-۱-۳. قول دوم

..... ۴۸۳	 ۳-۱-۳. قول سوم
..... ۴۸۶	 ۲-۳. مقام دوم: وجود رابط در مطابق قضایا (در واقع و نفس الامر).
..... ۴۸۶	 ۱-۲-۳. قول اول (قول صحیح)
..... ۴۹۱	 ۲-۲-۳. قول دوم
..... ۴۹۲	 ۳-۲-۳. قول سوم
..... ۴۹۳	 ۴-۲-۳. قول چهارم
..... ۴۹۷	 امر چهارم: عدم اختلاف نوعی وجود مستقل و رابط
..... ۴۹۷	 ۱-۴. معنای اختلاف نوعی میان وجود مستقل و رابط
..... ۴۹۸	 ۲-۴. اقوال در مسئله
..... ۴۹۸	 ۱-۲-۴. صدر المتألهین
..... ۵۰۰	 ۲-۲-۴. علامه طباطبائی
..... ۵۰۱	 ۳-۲-۴. استاد فاضل
..... ۵۰۴	 امر پنجم: عدم رابط و مستقل
..... ۵۰۵	 ۱-۵. عدم مستقل
..... ۵۰۶	 ۲-۵. عدم رابط
..... ۵۰۶	 ۱-۲-۵. عدم رابط در نفس قضایا
..... ۵۰۶	 ۲-۲-۵. عدم رابط در واقع و نفس الامر
..... ۵۰۸	 نکته

نمایه

..... ۵۱۳	 مقدمه نمایه موضوعی
..... ۵۱۵	 نمایه آیات
..... ۵۱۷	 نمایه اعلام
..... ۵۲۱	 نمایه موضوعی
..... ۵۲۹	 کتابنامه

انتشارات حکمت اسلامی وابسته به مجمع عالی حکمت اسلامی براساس ماده چهارده اساسنامه مجمع عالی در راستای نشر کتاب و تدوین متون آموزشی، از اسفند ۱۳۹۲ فعالیت خود را آغاز نمود.

احیای تراث حکمی، تدوین و نشر آثار فاضل و تأثیرگذار در گسترش و تبیین حوزه حکمت اسلامی، در راستای تقویت مبانی اعتقادی و دینی در ولایت برنامه‌های انتشارات حکمت اسلامی قرار دارد.

مجمع عالی حکمت اسلامی در سال ۱۳۸۴ با هدایت مقام علم رهبری و پیگیری جمعی از اساتید و فضیای علوم عقلی و تحت اشراف و نظارت عالی حضرات آیات نظام جوادی آملی، سبحانی و مصباح‌یزدی «دامت برکاتهم» فعالیت خود را آغاز نمود.

این مجموعه با حضور اساتید سطوح عالی حوزه و دانشگاه، ظرفیت کم‌نظیری برای تعمیق و گسترش بنیان‌های معرفتی جهان اسلام و ایجاد زمینه‌های لازم برای تولید علوم انسانی مورد نیاز تمدن اسلامی دارد که بحمدالله گام‌های برداشته شده در چند سال گذشته در خصوص راه‌اندازی گروه‌های علمی تخصصی، برگزاری کرسی‌های نظریه‌پردازی، نشست‌های علمی و دوره‌های آموزشی، راه‌اندازی کتابخانه تخصصی علوم عقلی، نگهداشت اساطین حکمت اسلامی، معرفی فلاسفه شیعه، فعال‌شدن شعب استانی، ارائه خدمات علمی، آموزشی و مشاوره‌ای و... با استقبال علاقه‌مندان به حوزه حکمت اسلامی مواجه شده است.

اثر پیش‌رو با عنوان جستارهایی در فلسفه اسلامی به بررسی و تبیین آرای اختصاصی آیت‌الله غلامرضا فیاضی در حوزه فلسفه اسلامی پرداخته که توسط جناب آقای سیدمحمد مهدی نبویان و تحت اشراف آیت‌الله فیاضی جمع‌آوری و تنظیم و از سوی انتشارات حکمت اسلامی منتشر و عرضه گردید.

فلسفه اسلامی با سه مکتب مهم مشاء، اشراق و حکمت متعالیه مسیر پیشرفت خود را همواره طی می‌نماید و در این حرکت حکیمان و اندیشمندان بسیاری به تبیین مکاتب فوق و ارائه دیدگاه و آراء اختصاصی می‌پردازند. آیت‌الله غلامرضا فیاضی نیز در طول ده‌ها سال تحصیل و تدریس فلسفه اسلامی، با بررسی مکاتب و مباحث مختلف فلسفی، دیدگاه‌های خاصی را جهت تکمیل مباحث فلسفی و نیز تقریب آنها به آموزه‌های اسلامی ارائه کرده که در این اثر مورد بررسی و تنظیم قرار گرفته است.

لازم می‌دانیم از همکایان عزیزانی که در آماده‌سازی و نشر این اثر، همت نموده‌اند، به‌ویژه آیت‌الله غلامرضا فیاضی و جناب آقای سیدمحمد مهدی نبویان؛ همچنین شورای کتاب مجمع عالی حکمت اسلامی؛ حجج اسلام والمسلمین آقایان حمید پارسائیا، عزالدین رضائزاد، حسن رضائی، علی عباسی، نجف لک‌زایی، حسن معلمی و دکتر محمد فنایی اشکوری و نیز از اقایان مرتضی محمدی‌استانی، حسین وکیلی، محمود سوری، حسن محسنی و عباس پریمی که نسبت به پیگیری امور انتشارات، آماده‌سازی، نمایه‌سازی، ویرایش، صفحه‌آرایی، شر و بازاریابی کتاب حاضر نقش داشته‌اند، تقدیر و تشکر می‌شود.

انتشارات حکمت اسلامی بر آن است که با الطاف خداوند متعال و توجهات خاصه اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام با نشر آثار علمی فاخر و ارزشمند و تبیین دیدگاه و آراء صاحب‌نظران و حکمای اسلامی، بتواند در راستای گسترش حکمت اسلامی برخاسته از مبانی اعتقادی اسلامی، گام بردارد. بسیار مفتخر خواهیم بود تا از دیدگاه و نظرات اساتید و علاقه‌مندان به حوزه حکمت اسلامی در عرصه آثار بهتر، بهره‌مند شویم. ان شاء الله

محمدباقر خراسانی

انتشارات حکمت اسلامی

تقریظ حضرت امام فیاضی

الحمد لله رب العالمین، والصلوة والسلام علی رسولہ محمّد، و علی آلہ الطّیّبین الطّاهرین، سیّما مولانا الإمام صاحب العصر الزّمن الحجّة بن الحسن، روحی لتراب مقدّمه الفداء .
 خدای متعال را بر نعمت‌های فراوانی که به این بنده حقیر عنایت فرموده سپاس می‌گویم، خصوصاً نعمت توحید معرفت اولیاء خود، و نعمت عقل که به واسطه آن به این راه هدایت یافتیم؛ و نیز نعمت استانتد بزرگی که تعالیم آنها عقل را در این راه امداد می‌نمود.

و از محضر با عظمتش استدعا دارم که همه اساتیدی را که در راه نشر تعالیم قرآن عظیم کوشش کرده و می‌کنند را با اولیای خود محمّد آل طّیّبین و طاهرینش محشور فرماید؛ و به فضل و کرمش امید دارم که نه چشم عزیزم حجت‌الاسلام سید محمد مهدی نبویان را که زحمت نگارش این مجموعه را به عهده گرفت، در سایه عنایات مولایمان حضرت ولیّ عصر عجّل الله تعالی فی فرجه الشریف در راه خدمت به اسلام عزیز بیش از پیش موفق بدارد.

غلامرضا فیاضی

۱۳۹۴ / ۱۲ / ۱۷ هجری شمسی

پیشگفتار

«وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ أَنْ اسْكُرْ لِلَّهِ

حمد و سپاس مخصوص خداوند حکیم است که حکمت را به انسان ارزانی داشته و سلام و صلوات خداوند بر اشرف انبیا و خاتم پیامبران حضرت محمد ﷺ و اوصیای معصوم او به ویژه حضرت ولی عصر ارواحنا و ارواحنا الفداء.

حکمت و فلسفه در ادوار گذشته فراز و نشیب‌هایی داشته است. در میان گذشتگان، حکمای قبل از اسلام همچون افلاطون و ارسطو در جستجوی شناخت جهان هستی بر آمده و به وسیله برهان و نیز شهود به مقصد ترسیم شده و محدود به مسیر نائل آمدند؛ اما با ظهور دین اسلام و به برکت وجود مقدس پیامبر خاتم ﷺ که مدینه علم و دانش است، مسیر وسیع‌تری روبروی انسان‌ها گشوده شده و در پی آن، اندیشمندان و حکمای اسلامی در مسیر شناخت و معرفت به راه افتاده و با چهره عقل و وحی که از جانب معصومین علیهم‌السلام به آنها رسیده بود به شناخت عالم هستی پرداختند.

فلسفه اسلامی از کندی آغاز و تا زمان حاضر ادامه یافته است. از آن زمان تاکنون که بیش از هزار سال می‌گذرد، فلسفه اسلامی در مسیر تکامل قرار داشته است؛ مسیری که هر کدام از فیلسوفان گامی را در آن برداشته تا راه را برای فیلسوفان بعدی آسان و

معرفت‌های جدیدی به متفکران عصر خود انتقال دهند.

فیلسوفان مسلمان در قالب سه مکتب به ارائه اندیشه‌های خود پرداخته‌اند: «مکتب مشائی»، «مکتب اشراقی» و «مکتب حکمت متعالیه». در میان مکاتب سه گانه، مکتب حکمت متعالیه از ویژگی‌های ممتازی برخوردار است و به همین جهت از زمان صدرالمآلهین تاکنون، این مکتب فلسفی مورد قبول فلاسفه مسلمان بعدی قرار گرفته است.

با توجه به تکاملی بودن سیر فلسفه اسلامی، می‌توان ادعا کرد که فهم دقیق فلسفه اسلامی نیازمند فراگیری هر سه نظام فلسفی است؛ فلسفه اسلامی همچون دفتری واحد است که هر کدام از این نظام‌های فلسفی در طول نظام دیگر قرار داشته و بخشی از آن دفتر واحد را تشکیل می‌دهد. در نتیجه فهم عمیق مکتب حکمت متعالیه جز با فراگیری مکتب مشائی و اشراقی امکان‌پذیر نخواهد بود.

بزرگان زیادی در تبیین فلسفه اسلامی به ویژه حکمت متعالیه، زحمات فراوانی کشیده‌اند، اما در دوران حاضر فراگیری میراث فلاسفه مسلمان آنچنان که باید، مورد توجه قرار نگرفته است. به همین جهت، فیلسوف و حکیم معاصر مرحوم علامه طباطبایی با تألیف و تلخیص مکاتب فلسفی در دو کتاب ارزشمند *بداية الحکمة و نهاية الحکمة* قدم مهمی در جهت فهم میراث فلسفه اسلامی برداشته است.

بعد از علامه، شاگردان ایشان و بزرگان دیگری نیز به تبیین فلسفه اسلامی و حکمت متعالیه پرداخته‌اند. در این میان؛ حکیم متأله و دانشمند فرزانه حضرت آیت‌الله غلامرضا فیاضی (حفظه الله) در طول سالیان متمادی به مطالعه دقیق مکاتب فلسفی مذکور پرداخته و با آزاد اندیشی کامل و نیز التزام به مبانی عقلانی و وحیانی، آرای فلاسفه را مورد بررسی قرار داده و خود نیز در نهایت، اتخاذ رأی کرده است.

حضرت استاد فیاضی با تدریس کتب مهم فلسفی به ویژه کتاب شریف اسفار، تدریس تفصیلی فلسفه اسلامی را شروع کرده است و در کنار شرح اسفار به اقوال مختلف فلاسفه دیگر پرداخته و در پایان نظر خویش را بیان نموده است. به راستی می‌توان درس اسفار ایشان را که در نوع خود بی‌سابقه است، درس خارج فلسفه نامید.

ایشان با مبناسازی در فلسفه اسلامی، نظام منسجم جدیدی را در فلسفه اسلامی ارائه کرده و از این رو؛ استاد فیاضی را می‌توان در زمره فیلسوفان بزرگ معاصر قرار داد.

از استاد فیاضی تاکنون تألیفات متعددی منتشر شده است. از مهم‌ترین آنها می‌توان به تعلیق بر نه‌ایة الحکمة، درآمدی بر معرفت‌شناسی، هستی و چیستی در مکتب صدرایی، علم النفس فلسفی و.... اشاره کرد. همچنین ایشان با جمع‌آوری هزاران صفحه فیش علمی، مجموعه کاملی از فلسفه اسلامی را در دسترس علاقه‌مندان و دانش‌پژوهان فلسفه قرار داده است.

نوشتار حاضر؛ تحت عنوان جستارهایی در فلسفه اسلامی، در صدد بیان آرای اختصاصی استاد فیاضی در فلسفه اسلامی برآمده است. منظور نگارنده از «آراء اختصاصی» نظرات اختصاصی استاد در مباحث فلسفی، شرح اختصاصی ایشان بر مسائل فلسفی و نیز نقد اختصاصی ایشان بر آراء فلاسفه دیگر است. نگارنده با مطالعه مجموعه آثار فلسفی منتشر شده و منتشر نشده حضرت استاد و نیز فیش‌های علمی و مطالبی که ایشان در جلسات درس بیان کرده‌اند، اقدام به نگارش این مجموعه نموده است.

در اینجا لازم می‌دانم توجه خوانندگان را به نکات زیر جلب نمایم:

۱. ترتیب پژوهش حاضر بر اساس فصول کتاب نه‌ایة الحکمة نگارش شده تا مخاطب به آراء استاد فیاضی متناسب با مباحث کتاب نه‌ایة الحکمة دسترسی داشته باشد. البته نوشتار پیش رو؛ از یک سو، ناظر به تمام فصول کتاب نه‌ایة الحکمة نیست بلکه تنها ناظر به فصولی است که جناب استاد نسبت به مطالب آن، رأی اختصاصی داشته است، و از سوی دیگر، غیر از مباحث کتاب نه‌ایة الحکمة، حضرت استاد به بیان موضوعات فلسفی دیگری پرداخته است که به مناسبت، ذیل فصول مذکور در کتاب نه‌ایة الحکمة بیان خواهند شد.

۲. در این نوشتار، از ذکر مجدد نظریات استاد فیاضی که منتشر شده مانند هستی و چیستی در مکتب صدرایی، علم النفس فلسفی، و درآمدی بر معرفت‌شناسی خودداری شده است (البته برخی از مسائل منتشر شده نظیر اصالت وجود مجدداً به صورت دقیق‌تر و با نظارت استاد نگارش یافته است).

۳. حضرت استاد فیاضی با تعهد بر آموزه‌های دینی به ارائه فلسفه‌ای پرداخته است که تقارب زیادی به مضامین وحی دارد و در این نگارش به برخی از این موارد اشاره شده است.

۴. نوشتار حاضر که مجلد اول از مجموعه جستارهایی در فلسفه اسلامی است، مشتمل بر ده فصل است. در فصل اول، چند اصطلاح مهم و کلیدی در دستگاه فلسفی حضرت استاد فیاضی بیان شده است. در فصل دوم مباحث مقدماتی علم فلسفه نظیر تعریف، موضوع، روش تحقیق و برخی دیگر از مقدمات فلسفی در دوازده امر بررسی شده است. فصل سوم در باب اشتراک معنوی وجود و فصل چهارم در باب اصالت وجود است. فصل پنجم مشتمل بر مباحث تشکیک در وجود و ماهیت می باشد. در فصل ششم به مناسبت بحث تشکیک، به نظریه وحدت وجود پرداخته شده است. در فصل هفتم برخی از احکام مهم عدم بیان شده و در فصل هشتم از امتناع تکرر وجود و اعاده معدوم سخن به میان آمده است. در فصل نهم از نفس الامر و در فصل پایانی یعنی فصل دهم از وجود رابط و مستقل بحث شده است.

۵. تمام محتوای پژوهش حاضر تحت اشراف و نظارت حضرت استاد آیت الله فیاضی انجام یافته است. این نوشتار با دقت و درود مطالعه و ارزیابی استاد قرار گرفته و نکات ارزشمند ایشان نیز اعمال شده است.

در پایان پس از اظهار عجز از شکرگزاری خداوند متعال، وظیفه خود می دانم که از استاد عزیز و ارزشمند حضرت آیت الله فیاضی (رحمه الله) که سال ها از نکات علمی و اخلاقی ایشان بهره بسیار برده ام سپاسگزاری نمایم. ایشان با تواضع و متانت فراوان بر این حقیر منت نهاده و مجموعه آثار و فیش های علمی خود را در اختیارم گزارده است.

همچنین از مساعدت های مسئولان محترم مجمع عالی حکمت اسلامی و نیز از همه عزیزانی که در به سرانجام رساندن این مجموعه یاریگر بنده بودند به ویژه مسئولان محترم انتشارات حکمت اسلامی تقدیر و تشکر می نمایم. سرانجام از همه اساتید و فرهیختگان ارجمند تقاضا دارم که با پیشنهادات و انتقادات خود، اینجانب را در هر چه بهتر شدن این مجموعه یاری نمایند.

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

سید محمد مهدی نبویان

قم المقدسه، اسفند ۱۳۹۴